

Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody National Parks and Nature Reserves (Parki nar. Rez. Przyr.)	26	3	101–111	2007
---	----	---	---------	------

KAZIMIERZ WALASZ

Rola parków narodowych w poznaniu i ochronie ptaków

WALASZ K. 2007. The importance of national parks in birds' cognition and protection. *Parki nar. Rez. Przyr.* **26(3)**: 101–111.

ABSTRACT: National parks, as the most valuable parts of our landscape and nature, should have their nature value best recognised. As far as birds are concerned, it is necessary to undertake field investigations for studying species content and avifauna number as well as perform monitoring of distribution and number of each species. Results of this research should be published on parks' websites. National parks should also undertake activities leading to preservation of the rarest species and habitats which are the most susceptible for transformation, especially meadows and pastures which undergo overgrowing as a result of abandonment of mowing and pasturage. In ecological education activities it is recommended to emphasise necessity of saving as large as possible areas of homogeneous habitats, which is critical to preservation of many species. During nation-wide conferences organised in two years cycle, the experience gathered during both birds research and preserving works should be exchanged.

KEY WORDS: national parks, birds, monitoring, birds preservation.

Kazimierz Walasz: Instytut Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jagielloński, ul. Gronostajowa 7, 30–387 Kraków, tel. 012 664 51 50, e-mail: walasz@eko.uj.edu.pl

Parki narodowe i rezerваты przyrody w Polsce są jedynymi obiektami chronionymi, gdzie działalność człowiek ma służyć przede wszystkim utrzymaniu ich walorów przyrodniczych. Możliwość ochrony walorów przyrodniczych na terenach parków krajobrazowych jest wysoce problematyczna, a rezerваты przyrody są na ogół pozbawione dobrego nadzoru. Zarządzanie obszarami Natury 2000 dopiero wchodzi w fazę realizacji, ale zapewne będzie miało szereg ograniczeń.

Parki narodowe nie zawsze mają rozpoznany stan zasobów przyrody żywej. Bez ich poznania, działania ochronne mogą mieć tylko charakter pozorny. Tymczasem całkowicie zaniedbywana jest rola parków narodowych jako instytucji powołanych także do poznawania występującej tam flory i fauny. Tylko nieliczne parki mają dobrze rozpoznany stan awifauny. Te podstawowe badania nad rozmieszczeniem i liczebnością większości gatunków, powinny być regularnie wykonywane przez pracowników naukowych, zatrudnionych w parku. W większości parków, jeśli nawet na etatach są zatrudnieni ornitolodzy, to wykonują prawie wyłącznie prace administracyjne lub dydaktyczne i administracyjne.

Należy tutaj podjąć jeszcze jedną istotną kwestię związaną zakresem obszarowym podejmowanych działań. Otóż, często park narodowy obejmuje jedynie część całego zespołu siedlisk. Na przykład Białowieski czy Magurski Park Narodowy obejmują jedynie część, odpowiednio – Puszczy Białowieskiej i Beskidu Niskiego. W takiej sytuacji park powinien zdobyć środki na poznanie przynajmniej najcenniejszych siedlisk i najrzadszych gatunków na terenach sąsiednich lub być istotnym animatorem poznania otaczających terenów, inicjując podjęcie takich badań przez inne instytucje. Może to w przyszłości doprowadzić do poszerzenia granic parku, a przynajmniej do ochrony najcenniejszych siedlisk poza parkiem oraz najrzadszych gatunków ptaków, których łączna liczebność na terenach niechronionych może być znacznie wyższa niż w parku. Na ten problem zwracał już uwagę TOMIAŁOJC (2000).

Spśród 23 parków narodowych w Polsce tylko 7 wykazało, że prowadzi badania monitoringowe awifauny (ANONIM 2003). Zwykle są to prace podejmowane w ostatnim dziesięcioleciu, rzadko w latach 80 ubiegłego wieku. Tak krótka perspektywa czasowa nie daje też pełnej możliwości oceny zmian stanu awifauny, a także nie pozwala na ustalenie czy mamy do czynienia z naturalnymi fluktuacjami czy też z wyraźnymi trendami. Co więcej z opisu podejmowanych prac wynika, że są to na najczęściej badania inwentaryzacyjne i to na ogół nie mające charakteru ustawicznego, czyli monitoringu, a jedynie rozpoznające występowanie niektórych gatunków. Często inwentaryzacje te są ograniczone jedynie do gatunków najrzadszych, dla których należy wyznaczać strefy ochronne. Działania te, pomimo, że zadeklarowane jako prace monitoringowe, nie mają jak można przypuszczać, jasno opisanej metodyki, gwarantującej powtarzalność rejestracji ptaków w latach następnych, a także umocowania w systemie finansowania parków, tak by częste zapaści budżetowe nie wstrzymały w ogóle, nawet najlepiej przygotowanych programów monitoringowych.

Jedynie w Białowieskim Parku Narodowym prowadzone są regularne badania ptaków na wybranych powierzchniach próbnych (TOMIAŁOJC, WESOŁOWSKI 2003). W niektórych parkach od lat monitorowane są lęgi najrzadszych ptaków drapieżnych. Prace te są wykonywane lub koordynowane przez Komitet Ochrony Orłów (KOO 2006). Dobrym przykładem szerszego monitoringu lęgów ptaków drapieżnych, prowadzonego od lat, są badania w Kampinoskim Parku Narodowym (OLECH 2003).

Zapomina się też, że personel naukowy parków może ubiegać się o finansowanie projektów badawczych z Ministerstwa Nauki (dawne KBN) i czynią to tylko niektóre parki narodowe. Istnieje też możliwość uzyskania środków na te badania z innych źródeł, jak np. z wojewódzkich funduszy ochrony środowiska. Tylko w ramach projektów podejmowanych przez zawodowych ornitologów możliwe będzie poznanie wybiórczości siedliskowej, biologii lęgowej i ekologii większości gatunków. Ciągłe za mało podejmowanych jest badań, mających na celu poznanie i ochronę lokalnej awifauny.

Działania, jakie powinny podejmować parki narodowe można podzielić na trzy zasadnicze grupy, tj. zadania poznawcze, ochronne i edukacyjne. Poniżej omówiono te trzy grupy działań.

DZIAŁANIA POZNAWCZE

*Sporządzenie i prowadzenie
listy gatunków ptaków stwierdzonych w parku*

Sporządzenie i aktualizacja takiej listy powinno być pierwszym podstawowym zadaniem w poznaniu awifauny parku.

Dla każdego gatunku należy podać:

- nazwę polską, łacińską i ewentualnie zwyczajową nazwę lokalną (gwara);
- status występowania (lęgowy, przelotny, zimujący) – w przypadku obserwacji najrzadszych gatunków powinno się podać daty stwierżeń i nazwiska autorów poszczególnych obserwacji, gdyż to bardzo zachęca do przekazywania parkowi następnych takich obserwacji;
- status ochronny – zgodnie z ustawą o ochronie przyrody;
- ocenę liczebności (od – do) lub rzeczywistą liczebność;
- kategorię liczebności – jeśli park nie posiada danych pozwalających na ocenę liczebności;
- trend liczebności (nieznany, stabilna populacja, spadek, silny spadek, wzrost, silny wzrost);
- ocenę występowania w porównaniu z innymi obszarami, tzn. wskazaniem na gatunki niewystępujące gdzie indziej, wskazaniem na zagęszczenia wyższe niż gdzie indziej lub wskazaniem, że ogólną liczebność w parku stanowi istotną część polskiej populacji gatunku.

Lista taka powinna być, znajdować się na stronie internetowej parku. Należy ją, co roku aktualizować pod koniec sezonu zimowego, tak by przed sezonem lęgowym prezentowała aktualny zestaw gatunków stwierdzonych w parku.

Na 23 parki narodowe tylko kilka parków, na swoich stronach zamieszcza listę gatunków ptaków. Listy te są tworzone według różnych kryteriów. Jedne parki podają listę wszystkich gatunków, inne tylko chronionych lub tylko lęgowych. Tylko jeden park podał status gatunków stwierdzonych w parku i zagęszczenia lęgowe wybranych gatunków. Żaden park nie podał oceny liczebności gatunków gniazdujących w parku. Pomimo, że dla dwóch parków narodowych opublikowano szczegółowe opracowania, dane w nich zawarte nie znalazły się na stronach internetowych tych parków (PUGACEWICZ 1997; FLOUSEK, GRAMSZ 1999; WESOŁOWSKI i in. 2003).

Park powinien zachęcać odwiedzających do przekazywania swoich obserwacji, dlatego na stronie internetowej parku można nawet zamieścić moduł do wypełniania standardowych formularzy obserwacji. Oczywiście taki formularz powinien zawierać także rubryki do wpisania nazwiska, imienia, adresu i możliwości kontaktu z osobą przekazującą dane, gdyż jedynie obserwacje nie anonimowe, od osób, z którymi można się skontaktować w celu weryfikacji, mogą być brane pod uwagę. Powinno to być wyraźnie napisane na stronie internetowej. Myślę, że szereg wolontariuszy

nadsyłających obserwacje będzie usatysfakcjonowana tym, że dokonali obserwacji nowego gatunku dla parku lub np. pierwszej obserwacji po kilkuletniej przerwie. Informacje o najrzadszych gatunkach stwierdzonych w parku, powinny być aktualizowane na bieżąco. Można także zamieszczać na stronie internetowej podziękowania dla osób, które nadesłały swoje obserwacje.

Ocena liczebności gatunków lęgowych, przelotnych i zimujących

Ocenę liczebności wszystkich gatunków występujących w parku należy wykonać bez względu na zakres poznania rozmieszczenia i liczebności. Dla gatunków poznanych będzie ona bardziej zbliżona do rzeczywistej, a dla pozostałych gatunków będzie tylko wstępna. Ocenę należy sporządzić w oparciu o znajomość powierzchni poszczególnych typów siedlisk występujących w parku. Z informacji zawartych w publikowanych monografiach regionalnych, opracowaniach ogólnopolskich i dostępnych artykułach naukowych – można uzyskać informacje o zagęszczeniach poszczególnych gatunków w różnych typach siedlisk (liczbę par na 10 ha lub 100 ha w zależności od gatunku). Mając dane o powierzchni siedlisk i wartościach zagęszczeń można wyliczyć hipotetyczną liczbę par lęgowych dla poszczególnych gatunków stwierdzonych w parku. Określone tą drogą liczebności przedstawiamy w zakresie od – (przyjęte niskie zagęszczenia), do – przyjęte wyższe zagęszczenia. Dane z poszczególnych siedlisk sumujemy i uzyskujemy liczebność (od – do) dla gatunku oraz dla całego parku.

Dokonanie takich wyliczeń będzie miało całkowicie wstępny charakter, ale będzie miało ogromne znaczenie, gdyż uzmysłowi nam, w jakim zakresie mieści się liczebność poszczególnych gatunków występujących w parku. Już to wstępne wyliczenie zrodzi szereg pytań i będzie zaskoczeniem. Będzie zachęcało do podjęcia badań terenowych w celu ich weryfikacji, gdyż intuicyjnie będziemy uważali, że pewne wyliczone wartości są znacznie za wysokie niż się spodziewaliśmy, a pewne będą zbyt niskie.

Wyliczone w ten sposób wartości nie powinny być umieszczane na stronie internetowej parku, jako że będą to dane całkowicie wstępne. Dopiero po wykonaniu pierwszych liczeń terenowych, które zweryfikują te wstępne oceny, będzie możliwe, na tej samej drodze, określenie liczebności na terenie parku. Do czasu uzyskania takich danych można posłużyć się skalą opisową (nieliczny, średnio liczny itd.), do której są przypisane określone zakresy liczebności.

Wykonanie inwentaryzacji fauny ptaków

Atlas lęgowy

Najprostszą i najszybszą metodą określenia rozmieszczenia i liczebności jest wykorzystanie metody atlasowej. Cały teren parku należy podzielić na pola o boku 1×1 km lub mniejsze (zalecane $0,5 \times 0,5$ km). Każde pole należy odwiedzić

przynajmniej czterokrotnie w sezonie lęgowym (marzec, kwiecień, maj, czerwiec) i zanotować wszystkie stwierdzone gatunki, z podaniem kategorii atlasowej oraz oceny liczby par.

Zalecane jest by każde pole atlasowe dodatkowo podzielić zgodnie z występowaniem siedlisk i zanotować wszystkie powyższe dane osobno dla każdego płata danego typu siedliska. Pozwoli to na scalenie na mapie wszystkich fragmentów należących do jednego płata, jednego typu siedliska, np. boru sosnowego, podzielonego siecią pól atlasowych. Można wtedy sporządzić listy gatunków dla poszczególnych rodzajów siedlisk. Dane te ułatwią też ocenę liczebności. Metodę takich badań, co prawda dla większych obszarowo jednostek opisano w opracowaniu atlasowym Małopolski i dla (WALASZ, MIELCZAREK 1992).

Atlas taki powinien być opublikowany i może ewentualnie także być udostępniony w internecie lub oferowany turystom jako wydawnictwo książkowe i płytka CD.

Należy odnotować, że dotychczas wydano jedynie atlas ptaków lęgowych Karkonoskiego Parku Narodowego (FLOUSEK, GRAMSZ 1999).

Atlas zimowy

Podobnie wykonujemy atlas zimowy. Ze względu na znacznie mniejszą liczbę gatunków i ograniczenie tylko do trzech miesięcy zimowych (grudzień, styczeń, luty) wymaga znacznie mniej wysiłku terenowego, choć w przypadku parków położonych w górach może być bardzo trudny do realizacji. Metodę takich badań można znaleźć w opracowaniu atlasu zimowego Małopolski (WALASZ 2000).

Inwentaryzacja stanowisk gatunków strefowych oraz gniazd ptaków szponiastych i czapli

W pierwszej kolejności należy zinwentaryzować stanowiska gatunków objętych ochroną strefową oraz gniazda ptaków drapieżnych i czapli.

W okresie od listopada do końca kwietnia, należy skontrolować wszystkie zadrzewienia i odnotowywać znalezione duże gniazda. Następnie w sezonie lęgowym sprawdzić je, zwracając także uwagę na obecność ptaków dorosłych. Pozwoli to na ustalenie gatunku ptaka zasiedlającego gniazdo, a także jest okazją do wykrycia nowych gniazd.

Bez wychodzenia do gniazd, z pomocą lornetki należy sprawdzić czy gniazda są zajęte, a następnie monitorować czy para wyprowadziła lęg i w miarę możliwości ustalić liczbę wyprowadzonych młodych.

Ocena znaczenia parku dla ptaków migrujących i zimujących

W większości parków pozbawionych zbiorników wodnych rola parku dla ptaków przelotnych i zimujących jest niewielka. Wyjątkiem mogą być parki, w których

duża liczba drzew i krzewów produkujących jagody stwarza bazę pokarmową dla migrujących lub zimujących ptaków wróblowych. Natomiast w parkach, w obrębie, których znajdują się tereny podmokłe, zbiorniki wodne i rzeki rola tych miejsc dla populacji migrujących i zimujących może być znaczna. Dlatego w okresie migracji należy przeprowadzać regularne liczenia, najlepiej nie rzadziej niż raz na pentadę (co pięć dni), by uchwycić dynamikę migrujących ptaków.

Inwentaryzacja gatunków szczególnie cennych dla parku

Poza gatunkami dla których tworzy się strefy ochronne, w większości parków występują gatunki dla nich specyficzne, często dość rzadkie. Na przykład w parkach górskich powinno zinwentaryzować się wszystkie stanowiska łąkowe pliszki górskiej i pluszcza. We wszystkich parkach powinny zostać zinwentaryzowane sowy oraz rzadsze gatunki dzięciołów – szczególnie dzięcioła białogrzbietego i trójpalczastego.

Organizacja monitoringu rozmieszczenia i liczebności

Monitoring biologiczny jest jednym z podstawowych narzędzi służących poznaniu zmian środowiska przyrodniczego (GŁOWACIŃSKI 2001). Problem monitoringu przyrodniczego w parkach narodowych przestawił ANDRZEJEWSKI (2001). Szczególnie monitoring rozmieszczenia i liczebności ptaków dostarcza szeregu informacji wskaźnikowych (GROMADZKI I i in. 2004, WALASZ I in. 2006).

Monitoring zmian rozmieszczenia i liczebności ptaków powinien być stałym podstawowym zadaniem parków narodowych. Powinien on obejmować:

- coroczny monitoring łągów gatunków strefowych i gatunków najcenniejszych charakterystycznych dla parku;
- liczenia ptaków bardziej rozpowszechnionych na stałych transektach prowadzących przez typowe dla parku środowiska;
- liczenia na wybranych powierzchniach metodą kartograficzną.

Ważne jest by wszystkie transekty oraz powierzchnie wyznaczone do liczeń metodą kartograficzną były na trwałe oznakowane, tak by zapewnić powtarzalność liczeń w kolejnych latach.

Wyniki monitoringu powinny być corocznie publikowane (z okresu łągowego do końca grudnia, a z okresu zimowego do końca kwietnia). Dane te powinny być zamieszczane na stronie internetowej parku i publikowane w wydawnictwach parku wraz z dorocznym sprawozdaniem opisującym stan zbadania awifauny parku i aktualną sytuację gatunków najcenniejszych.

Atlas łągowy i zimowy są programami realizowanymi co kilka lat i powinny być traktowane jako swego rodzaju działania monitoringowe, gdyż porównanie aktualnych wyników atlasowych z wykonanymi kilka lat wcześniej dostarczą informacji o zmianach w rozmieszczeniu i liczebności na terenie całego parku.

Wymienione powyżej zadania powinny być realizowane przez personel parku. Możliwe jest jednak i często praktykowane, że administracja parku zleca wykonanie takich działań zewnętrznym instytucjom naukowym. Można zachęcić do podjęcia stałej współpracy instytucje naukowe, np. przez udostępnienie bazy lokalowej lub innych udogodnień.

W przypadku podjęcia takiej współpracy należy precyzyjnie uzgodnić tematykę i zakres prowadzonych badań, wraz z terminarzem oddania corocznych sprawozdań czy uzgodnionych opracowań, by nie okazało się po pewnym czasie, że pomimo prowadzenia badań w parku przez instytucję naukową, park nie uzyskuje uzgodnionych opracowań lub mają one znacznie mniejszy, niż ustalony, zakres informacji.

Park może także zachęcić stowarzyszenia ornitologiczne lub grupy lokalne do podejmowania podobnych zadań. W przypadku takiej współpracy szczególnie potrzebna jest dobra organizacja i współpraca, kierowana przez park, gdyż nie zawsze wolontariusze mają wystarczające możliwości czasowe by zrealizować zadania, których chcą się podjąć.

Gromadzenie dokumentacji naukowej

Park powinien gromadzić dokumentację naukową prowadzonych badań. Stanowią ją oryginały notatek terenowych z liczeń, formularze standardowe liczeń, mapy, plany, dokumentacja fotograficzna. Dokumentacja ta powinna być przechowywana w wydzielonej części archiwów parku, a jeśli park posiada muzeum przyrodnicze, to dokumentacja naukowa powinna być w nim przechowywana. Zwykle instytucje i osoby zainteresowane takimi materiałami odwiedzają muzeum parku, jako miejsce przechowywania zgromadzonych w parku okazów przyrodniczych i dokumentacji naukowej.

Do takiej dokumentacji naukowej należą także znalezione szczątki ptaków, piór i jaj. Stanowią one nieoceniony materiał dla obecnych i przyszłych badań, na przykład nad zawartością w tkankach, skorupkach jaj metali ciężkich i zanieczyszczeń. Są materiałem do badań nad pokrewieństwem genetycznym populacji ptaków itp. problemami. Materiały takie powinny być w sposób planowy zbierane, opisywane i odpowiednio przechowywane.

OCHRONA PTAKÓW

Ochrona ptaków w parkach powinna koncentrować się przede wszystkim na utrzymaniu korzystnych dla ptaków warunków siedliskowych. Powinna obejmować:

Zarządzanie terenami z uwzględnieniem wymogów zespołów ptaków

Dotyczy to zwłaszcza terenów otwartych, które nie koszone lub nie spasane ulegają szybkiemu zarastaniu. Planując działania w celu utrzymania tych siedlisk należy zwrócić uwagę by planowane zabiegi wykonywano o takiej porze roku, by nie zaburzyć lęgów gniazdujących tam ptaków. Zwłaszcza koszenie, wykonane w czasie, gdy ptaki siedzą na gniazdach lub wodzą małe pisklęta może spowodować duże straty.

Pomoc w lęgach

Pomocy mogą potrzebować szczególnie ptaki szponiaste. Zakładanie sztucznych gniazd jest sprawdzoną metodą pomagającą im w gnieźdzeniu się. (ANDERWALD 2006). Podobnie wywieszanie budek dla sów oraz dla ptaków wróblowych w strefie ochrony częściowej, w niższych klasach drzewostanów, wpłynie korzystnie na ich zasiedlenie przez ptaki.

W parkach, w których występują pluszcze, wskazane jest umieszczenie budek lęgowych dla pluszczy w takich miejscach jak mostki, przepusty.

*Ochrona miejsc żerowiskowych,
odpoczynku i lęgów pewnych grup gatunków*

Dotyczy to parków, w których gniazdują i zatrzymują się stada migrujących ptaków wodnych. Miejsca te powinny być chronione przed niepokojeniem przez odwiedzających park. Należy też zwrócić uwagę, czy nie mają do nich dostępu takie gatunki jak lis, jenot czy norka amerykańska, które mogą poczynić duże spustoszenia.

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA

Działalność edukacyjna parków narodowych jest na ogół dobrze rozwinięta i dobrze prowadzona. W programach edukacyjnych należy uwzględnić informacje propagujące ochronę ptaków.

Propagowanie ochrony siedlisk ptaków

Uważam, że jest to najważniejszy aspekt ochrony ptaków, z którego powinni zdać sobie sprawę odwiedzający park. Ma to szczególne znaczenie dlatego, że przeniesienie tego typu myślenia na tereny poza parkiem, w największym stopniu przyczyni się do ich ochrony. W czasach, gdy administracja państwowa różnych szczebli najchętniej widziałaby ochronę przyrody ograniczoną do parków i rezerwatów, należy szczególnie podkreślić:

- konieczność ochrony dużych płatów środowisk zabezpieczających możliwości bytowe najcenniejszych gatunków, np. ptaki szponiaste mogą gniazdować w niewielkich płatach dogodnych siedlisk, ale ich obszar łowiecki, żerowiskowy, musi być znacznie większy;
- konieczność prowadzenia odpowiedniej gospodarki, np. dla najrzadszych dzięciołów takich jak dzięcioł trójpalczasty i białoogrziety konieczne jest pozostawianie martwych drzew w odpowiednio dużej liczbie, gdyż tylko to zabezpiecza ich bazę pokarmową umożliwiającą wykarmienie piskląt, a przy słabej reprodukcji populacja będzie wymierać.

*Opracowanie programów edukacyjnych
pokazujących przykłady aplikacji działań na rzecz ochrony ptaków*

Programy te powinny być skierowane do młodzieży i wskazywać jak należy chronić ptaki. Dobrym przykładem jest zorganizowana działalność Komitetu Ochrony Orłów, który z pomocą wielu współpracowników terenowych w całym kraju monitoruje lęgi najrzadszych ptaków drapieżnych i pomaga w ochronie ich gniazd (Koo 2006).

Innym przykładem takich działań jest dostosowanie terminów i sposobu koszenia łąk, tak by zminimalizować straty wśród gniazdujących tam ptaków.

*Opracowywanie publikacji propagujących informacje
o ptakach i sposobach ich ochrony*

Przede wszystkim powinny to być publikacje mówiące o ptakach parku i sposobach ich ochrony, na przykład:

- folder mówiący o bogactwie gatunków – koniecznie z pełną listą stwierdzonych gatunków z możliwością zaznaczenia na tej liście gatunków, które odwiedzający park obserwował w parku, a także informację komu, gdzie i jak można przekazać własne obserwacje ptaków z parku;
- ulotka mówiąca gdzie można obserwować niektóre charakterystyczne gatunki (koniecznie z planem parku), jak zachowywać się w parku by nie płoszyć ptaków;
- ulotka propagująca ochronę siedlisk jako najważniejszy sposób ochrony ptaków.

*Przygotowanie punktów widokowych
i innych miejsc dogodnych do obserwacji ptaków*

W większości parków takie miejsca są przygotowywane. Warto zadbać by były one dostosowane do obserwacji ptaków. Droga dojścia powinna być w miarę możliwości tak poprowadzona by ukryć osoby dochodzące do punktu obserwacyjnego. Dotyczy to zwłaszcza zamaskowanych stanowisk obserwacyjnych nad brzegami zbiorników wodnych. W miejscach takich powinny się też znajdować tablice informacyjne pokazujące najczęstsze gatunki wraz z krótkim opisem.

Organizacja wymiany informacji między parkami

Bardzo ważne jest by doświadczenia zdobyte w poznaniu, ochronie, działalności edukacyjnej, na rzecz ptaków w parkach narodowych, mogły być wymieniane między personelem parków, a także instytucjami i osobami współpracującymi z parkami. Dlatego konieczne jest organizowanie, w cyklu dwuletnim, ogólnokrajowej konferencji poświęconej wymianie doświadczeń w poznaniu i ochronie ptaków w parkach narodowych. Konsolidacja osób zajmujących się tą problematyką niewątpliwie przyczyni się do integracji działań w skali całego kraju.

Parki narodowe, pomimo że zajmują znikomy procent powierzchni Polski, chronią najcenniejsze krajobrazowo i pod względem przyrodniczym miejsca w kraju. Na ich obszarze występują często skrajnie nieliczne w Polsce gatunki, dlatego podjęcie działań wymienionych powyżej powinno być realizowane od zaraz, z zabezpieczeniem odpowiednich środków finansowych na ich prowadzenie. Działania te powinny być sformalizowane przez odpowiednie rozporządzenie lub wpisane jako odpowiednie artykuły w ustawie określającej zadania parków narodowych w Polsce.

PODZIĘKOWANIA

Dziękuję mgr Włodzimierzowi Cichockiemu, mgr Grzegorzowi Sitko, dr inż. Maranowi Stójowi oraz recenzentom za cenne uwagi.

PIŚMIENNICTWO

- ANDERWALD D. 2006. Rekonstrukcje gniazd naturalnych, budowa gniazd sztucznych dla ptaków szponiastych i sów leśnych. [W:] D. ANDERWALD (red.). Ochrona drapieżnych zwierząt. Poszukiwanie kompromisów. Stud. I Mat. CEPL, Rogów, 2(12): 201–214.
- ANONIM 2003. Zestawienie prac o charakterze monitoringowym prowadzonych na terenie parków narodowych. Biul. Monit. Przyr. 1 (4): 81–88.
- ANDRZEJEWSKI R. 2001. Park narodowy jako obszar monitoringu przyrody. Biuletyn Monit. Przyr. 1(2): 66–71.
- FLOUSEK J., GRAMSZ B. 1999. Atlas ptaków lęgowych Karkonoszy. Karkonoski Nar. Park, Vrchlabi.
- GŁOWACIŃSKI Z. 2001. Idea i niektóre zasady monitoringu biologicznego ze szczególnym uwzględnieniem fauny. Biul. Monit. Przyr. 1(2): 7–12.
- GROMADZKI M., MOKWA T., ROTHE Z., SIKORA A., ZIELIŃSKI P., CHYLARECKI P. 2004. Monitoring przyrodniczy – ptaki. Biul. Monit. Przyr. 1(5): 15–24.
- KOO 2006. Sprawozdanie z działalności Komitetu Ochrony Orłów w latach 2001–2004. [W:] D. ANDERWALD (red.). Ochrona drapieżnych zwierząt. Poszukiwanie kompromisów. Stud. I Mat. CEPL, Rogów, 2(12): 149–154.
- OLECH B. 2003. Monitoring ptaków w Kampinoskim Parku Narodowym w latach 1980–2002. Biul. Monit. Przyr. 1(4): 64–67.
- PUGACEWICZ E. 1997. Ptaki lęgowe Puszczy Białowieskiej. PTOP. Białowieża.
- TOMIAŁOJC L. 2000. Wybrane aspekty ochrony fauny w parkach narodowych. Czynniki ograniczające ochronę fauny. [W:] B.W. WOŁOSZYN, T. POSTAWA (red.). – II Forum dyskusyjne: „Parki

- narodowe – ich funkcje w czasie i przestrzeni”. Ojców. Wyd. Komitetu Ochrony Przyrody PAN i Inst. Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, Kraków, 107–115.
- TOMIAŁOJC L., WESOŁOWSKI T. 2003. Diversity of the Białowieża Forest Avifauna in space and time. *J. Ornithol.* 145: 81–92.
- WALASZ K. (red.) 2000. Atlas ptaków zimujących Małopolski. MTO. Kraków.
- WALASZ K., MIELCZAREK P. (red.) 1992. Atlas ptaków lęgowych Małopolski. *Biologica Silesiae*, Wrocław.
- WALASZ K., TWOREK S., WIEHL D. 2006. Ochrona ptaków i ich siedlisk w Polsce. Małopolskie Towarzystwo Ornitologiczne, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- WESOŁOWSKI T., CZESZCZEWIK D., MITRUS C., ROWIŃSKI P. 2003. Ptaki Białowieskiego Parku Narodowego. *Not. Ornit.* 44: 1–31.

STRESZCZENIE

Parki narodowe jako miejsca najcenniejsze pod względem krajobrazowym i przyrodniczym powinny mieć najlepiej rozpoznane walory przyrodnicze. W przypadku ptaków należy podjąć działania na rzecz, poznania składu gatunkowego i liczebności awifauny, a także prowadzić monitoring rozmieszczenia i liczebności ptaków. Wyniki tych badań powinny być uwidocznione na stronach internetowych każdego parku. Parki powinny także podejmować działania zmierzające do ochrony najrzadszych gatunków i siedlisk, które mogą ulec przekształceniu, zwłaszcza terenów łąk i pastwisk, które zarastają w wyniku zaniechania koszenia i wypasu.

W działaniach edukacyjnych powinno się podkreślać konieczność zachowania jak największych płatów jednolitych siedlisk, co ma decydujące znaczenie dla zachowania wielu gatunków. Doświadczenia zdobyte w działaniach na rzecz poznania i ochrony ptaków powinny być wymieniane przez zespoły pracujące nad ptakami parków na zwoływanych w cyklu dwuletnim, ogólnopolskich konferencjach.

Nadesłano do redakcji: kwiecień 2006 r.

Wpłynęło ponownie po poprawkach: kwiecień 2007 r.

Przyjęto do druku: czerwiec 2007 r.